

“ЖИТИ З РОЗПЛЮЩЕНИМИ ОЧИМА І ВІДКРИТИМ СЕРЦЕМ”

Рецензія на книгу: Портников В. Богородиця у синагозі / Віталій Портников. – Х.: Акта, 2010. – 650 с.

Авторська колонка, чи, інакше кажучи, колумністика, посідає доволі помітне місце в жанровій сітці сучасної періодики, причому йдеться не лише про якісні громадсько-політичні тижневики (“Дзеркало тижня”, “Кореспондент”, “Український тиждень”), але й про масову інформаційно-розважальну пресу (“Газета по-українськи”, “Бульвар Гордона”). Запит на суб’єктивно забарвлену публіцистику виник унаслідок вивільнення мас-медіа з-під тиску цензури і природного прагнення суспільства знати й аналізувати різні точки зору, висловлювані авторитетними людьми, котрі вміють небанально і переконливо мислити й писати. Українські ЗМІ мають чимало репрезентативних прикладів добротної колумністики, в жанрі якої продуктивно працюють відомі інтелектуали – Юрій Андрухович, Андрій Бондар, Тарас Возняк, Ярослав Грицак, Сергій Жадан, Віталій Жежера, Вахтанг Кіпіані, Ігор Лосєв, Юрій Макаров, Мирослав Маринович, Світлана Пиркало, Тарас Прохасько, Микола Рябчук, Євген Сверстюк, Анатолій Стріляний і багато інших. Читацька популярність колонки нерідко спонукає редакції та самих авторів до видання індивідуальних і колективних збірок, серед яких, наприклад, “Репортаж з двохтисячного року” (2001) Оксани Забужко, яка дописувала в “Столичные новости”, чи “Авторська колонка” (2007), скомпонована з текстів колумністів “Газети по-українськи”.

Серед низки публіцистичних книжок, які нещодавно побачили світ, особливу увагу привертає добірка статей “Богородиця у синагозі” (2010) провідного вітчизняного журналіста Віталія Портникова, котрого, здається, не варто особливо представляти суспільно активній аудиторії. Його тверезі, компетентні й не позбавлені сарказму коментарі з приводу політичних процесів у державі та світі регулярно звучать у студіях рейтингових телевізійних ток-шоу, на хвилях “Радіо Свобода” і на шпальтах численних видань – українських, російських, білоруських, латвійських, естонських, польських, ізраїльських (усе, що

виходить упродовж останнього часу, можна прочитати на Інтернет-блозі vokintrop.livejournal.com). Своєрідна “диверсифікація ринку” дозволяє цьому напрочуд плідному авторові спілкуватися з різними аудиторіями та частіше спонукати їх замислитися.

Утім, тексти, вміщені в збірку “Богородиця у синагозі”, дещо випадають із контексту політичної аналітики, в царині якої зазвичай працює Віталій Портников. На відміну від попередньої книжки “Почему Медведев?” (2008), у котрій докладно розглянуті мотиви й логіка операції “наступник президента”, в основу “Богородиці...” покладено щоденникові нотатки журналіста, які публікувалися в авторитетному опінієтворчому тижневику “Дзеркало тижня” з вересня 2000 до серпня 2006 р. та відбивають особисті враження й переживання колумніста. Загалом статті Портникова можна поділити на дві групи: портрети і подорожі, що тісно переплітаються між собою, витворюючи захопливий калейдоскоп імен і місць: Капушинський, Варшава, Шептицький, Мінськ, Ругова, Мюнхен, Горбачов, Київ, Аденауер, Марибор, Кравчук, Дніпропетровськ, Лукашенко, Белград... Саме такі, короткі й майже завжди однослівні назви журналіст використовує як заголовки свого щоденника, відштовхуючись від яких, виходить на певні, часом несподівані узагальнення, елегантно пов’язуючи Ліберію та Україну, Единбург і Київ, Македонію та Крим.

В епіцентрі уваги Віталія Портникова перебувають не швидкоплинні речі, як-от кулуарні інтриги чи боротьба за фінансові потоки, а фундаментальні загальнолюдські цінності: чесність, порядність, моральність, патріотизм, інтелектуальна відвага, толерантність у мультикультурному світі, що в ідеалі мали б панувати в цивілізованому й відповідальному суспільстві. До речі, слова “відповідальний” і “суспільство” колумніст уживає чи не найчастіше – можливо, тому, що якраз цих понять, наповнених конкретним змістом, бракує нашій (і не тільки) країні. Без активного, мислячого й вільного громадянина з високою політичною

культурою неможлива поява справжньої політичної та інтелектуальної еліти (без жодних лапок), моральних авторитетів рівня Єжи Гедройця, Андрія Сахарова й Олеся Гончара, так само як і функціонування впливової професійної журналістики.

Оцінки, які робить Портников, доволі критичні, якщо не сказати безжальні, часом вони звучать майже як діагноз: “Всі ми – громадяни маргінального суспільства. Тому й руйнуємо, замість будувати. Тому й вирішуємо власні проблеми, замість бути чесними хоча б перед самими собою. Ми не є гордістю цієї країни, ми є її ганьбою. Ми виявилися нездатні побудувати не те що незалежну країну, ми навіть незалежної журналістики не створили. Ми такі ж байдужі, як і все наше суспільство” [с. 50]. Тим не менше, ці розпачливі міркування не позбавлені позитивної перспективи, щоправда, вона не видається надто близькою і тим більше райдужною. Публіцист, який, за власним зізнанням, навіть у часи найсильніших депресій залишається оптимістом, стверджує, що на шляху побудови нової України не варто очікувати див, адже наше блукання пустелею тільки починається, а землю обітовану побачать хіба що діти сучасної молоді, котрі будуть жити в нормальній європейській державі.

Успішний розвиток України, на переконання Віталія Портникова, не менш важливий для сусідніх країн – насамперед Білорусі та Росії, оскільки спонукатиме їхні суспільства до змін на краще (так само, як українців надихає близький досвід Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини чи Литви). Пострадянський характер політики й економіки, переважно бідне населення, купка зажерливих олігархів і авторитарні правителі – всі ці чинники аж ніяк не відбирають у Мінська й Москви права належати до Європи, що є лише питанням часу: “Мусимо бути зацікавлені білоруською долею якщо не як власною, то принаймні як близькою. Було б непогано, якби ми вийшли з хащі наших розчарувань разом, залишивши своїх егоцентричних поводитирів десь у її не-

трях. Ніхто не пропонував – разом з новою Білоруссю до Європи?” [с. 208]. Адже, згадаймо, що колись диктаторські Португалія, Іспанія, Сербія чи Албанія таки змогли повернутися до європейського дому. Уболіваючи за кращу долю своєї Батьківщини, колумніст цілком у дусі гасла “За вашу і нашу свободу” щиро бажає того ж і сусіднім народам, зокрема в дні Помаранчевої революції він написав такі проникливі рядки в щоденнику: “Не можна любити Україну й не любити Білорусь і навпаки. Це всередині нас, навіть коли ми про це не думаємо, і цей зв’язок нероз-

ривний. Спільнота, яка з’явилася в Україні, уже нікуди не зникне. І, як у сполучених посудинах, прискорить народження і перемогу спільноти в Білорусі. Бо якщо ми почуватимемось вільними людьми, то навряд чи будемо спати спокійно, знаючи, що ви не з нами. І це не емоції і не лірика, це самісінький що не є холодний політологічний аналіз. Бо так і буде. Вже скоро. Не разбіць, не спыніць, не стрымаць” [с. 464]. Портников не випадково так переймається проблемами білорусів (і додамо: валлійців, ірландців, шотландців,

лівів), позаяк виклики, що стоять перед ними, зокрема мовні, видаються йому надзвичайно близькими, бо він як єврей генетично походить з померлої культури їдиш, “асимільованої” в Освенцимі та Бабиному яру. Тому наразі йдеться не просто про розвиток білоруської мови, а про її порятунок від остаточної маргіналізації і (само)знищення, котре не можуть виправдати жодні “братерські” гасла про “спільну колиску”, “православну цивілізацію” і “союзну державу”. Як справедливо й афористично підсумовує журналіст, народ, який позбувається самого себе, ніколи не буде щасливим.

Важливою і помітною складовою публіцистики Портникова є постійна апеляція до різних книжок, колись або буквально нещодавно прочитаних. Це саме той випадок, коли про когось говорять “людина книги”.

Віталій Портников БОГОРОДИЦЯ У СИНАГОЗІ

Кожному з нас варто відшукати народ, той, перед яким ми маємо бути відповідальними. Іноді навіть живеш серед нього – і не помічаш.
А коли всі ми живемо, як в пустелі – оптимізму не додається.
А ми ж заслуговуємо на те, щоб бути щасливими і прожити осмислене життя.
Хоча б наступного року...

На сторінках “Богородиці у синагозі” подібуємо численні пасажі на зразок: “Похмурими зимовими вечорами в Женеві я читав оповідання швейцарських письменників...” [с. 183]; “Використав новорічні дні, щоб прочитати грубезний том “Мистецтво управління державою” – напівмемуарів-напівпідручника життя Маргарет Тетчер” [с. 273]; “Нарешті мені вдалося прочитати гданський роман Стефана Хвіна “Ганеманн”, який я свого часу не знайшов у польських книгарнях і тепер побачив у російських перекладах” [с. 369]; “Під час перебування в Києві намагаюся змінити коло читання – так, щоб київська книжка відрізнялася від того, що прочитую в інших містах” [с. 561] та ін. Систематичне читання літератури (надто ж для працівників мас-медіа), на переконання публіциста, дає краще й осмислене відчуття цивілізаційного розвитку, чого не можуть уповні відобразити театральні спектаклі й художні виставки. Особлива пристрасть Віталія Портникова – це книгарні та неповторна атмосфера купівлі книжок, що за європейськими канонами поєднує крамницю, бібліотеку, кав’ярню, Інтернет-центр і продаж преси. Саме в таких затишних місцях, а не в радянських “книжкових гастрономах”, можуть утворитися “острівці людської атмо-

сфери”, які зрештою об’єднаються і стануть цілою країною – “це буде не сьогодні й не завтра, але так чи так цивілізованого життя нам не уникнути, хоч би як ми йому не опиралися” [с. 259]. Таким чином, постійне читання літератури і створення в Україні сучасних книжкових мереж стають індикаторами нормального життя, певною мірою зближуючи наші міста з Берліном і Копенгагеном, Варшавою й Будапештом.

Талановита колумністика Портникова є природним продовженням традицій українського щоденниково-мемуарного дискурсу, але водночас засвідчує оформлення характерних тенденцій сучасної публіцистики. Найсамперед ідеться про акцентовану особистісну інтонацію, широкий український погляд на глобалізований світ, включеність у європейський культурний контекст, удачу побудову історичних аналогій та їх оригінальну прив’язку до поточного контексту й систематичне нагадування про, здавалося б, забуті високі моральні та громадянсько-патріотичні цінності, що напрочуд влучно сформульовано в одному з есеїв: “У часи національної кризи треба бути вимогливим не тільки до батьківщини, а й до самого себе. Не брехати, не бруднитися. Думати” [с. 248].

Анатолій Стожук

ЛОГОС ПОКОЛІННЯ

Рецензія на книгу: І. Перепеляк “Полтавські сонети” / Іван Перепеляк. – Харків: “Майдан”, 2010. – 260 с.

Якось Е. Кант сказав, що для людей назавжди залишаться дві хвилюючі таємниці – зоряне небо над нами і моральний закон усередині нас. Ні першого, ні другого, здається, людині ніколи не вдасться пізнати до кінця. Хоч процес пізнання ніким і нічим не може бути обмежений, хіба що нашими можливостями. Але ж одночасно, як стверджували древні, людина завжди поруч із небом, а її думки є думками неба. То як же бути з цим твердженням?

Закличемо собі на допомогу В. Гюго, який вважав, що історія має свою правду, а легенда – свою, й додамо, що кожен народ так само має свою найсокровеннішу правду, яку завжди намагалися і будуть намагатися проспівати поети... Бо те, що почате Бояном, мусить бути вічним, допоки існують люди на землі.

Книга “Полтавські сонети” Івана Перепеляка, власне, і є такою спробою пізнати себе і світ у собі. А те, що те пізнання було нелегким, дізнаємося вже з перших строф. Ця книга – погляд з відстані, через час: з інших історичних умов, з іншого життєвого досвіду, навіть з іншого тисячоліття – на споконвічні українські біди...

Наче віхи, розставляє автор ознаки свого повоєнного дитинства: голод – цей незмінний супутник “щасливого” радянського буття, важка робота, збирання колосків, з якими неодмінно асоціюється страх покари за цей страшний “злочин” в рамках тієї системи (“Під магазином чергу на світанні // Займали всі за хлібом...”, “Малим збирати бігав колоски...”, “Голодні плакали малята...”). І жодного світло-

